

Välkommen till Naturpunkt Eken

Lägg handen på ekens skovliga bark och titta upp mot kronan och de knotiga grenarna. Eken är ett mäktigt träd som betytt mycket för oss människor under lång tid. Långt innan både du och dina föräldrars föräldrar föddes.

En ek kan bli väldigt gammal. Det är inte ovanligt att den blir 300 år eller mer. Sveriges äldsta ek kallas för Rumskullaeken. Den står i Småland och man tror att den kan vara över 1000 år gammal! Tänk, den har stått på samma plats och vuxit ända sedan vikingatiden. Visst blir man nyfiken på vad eken kan ha sett och varit med om?

"En gång var jag bara ett litet ekollon. Ett sådant som du håller i din hand just nu. Jag landade på marken och somnade under varma fjolårslöv. När våren kom värmdes solen mig och regnet fick mig att gro. Efter några år var jag inget litet ollon längre utan hade jag vuxit till ett litet träd."

Titta ut över betesmarken framför dig. Här står idag flera nyplanterade ekar. Förhoppningsvis hinner de växa till sig och ta över när de här gamla ekjättarna inte finns längre.

Den magiska eken

Landskapet har sett annorlunda ut under olika historiska perioder. På bondestenåldern och bronsåldern var det varmare och i södra Sverige och stora ekskogar bredde ut sig. Eken var till stor nytta för människorna. Den var också mytomspunnen och man hade stor respekt för den. Både i Sverige och i många kulturer runtom i världen var eken ett heligt träd.

Eken var åskgudens träd

Innan Sverige blev kristet trodde nästan alla på asatron. En av de mäktigaste asagudarna var åskguden Tor. Många människor var övertygade om att Tor hade ett speciellt band till eken, eftersom åskan ofta slog ner i den. En ek som träffats av blixten fick absolut inte fällas eftersom den var märkt av Tor.

Eken som folkmedicin

Bark och ollon från eken användes för att tillverka olika mediciner. Det fanns de som trodde att dessa mediciner kunde bota allt ifrån fotsvett till feber.

Det var vanligt att man använde ekar som offerlundar. Offrena hängdes upp på ekens kraftiga horisontella grenar.

Mystiska väsen

Skogens mystiska väsen som älvor, troll och dryader (trädvarelser) drogs till ekar. Det finns många myter och historier om eken. Det gjorde att man hade stor respekt för den och därför fick den ofta stå ifred och åldras.

Botade till och med tandvärk

Förr var människorna mer vidskepliga än vad vi är idag och trodde att man kunde överlåta sina sjukdomar som tandvärk och vårtbesvär på träd och eken var ett bra träd för detta. För att bli av med tandvärk skulle man borra ett hål i eken.

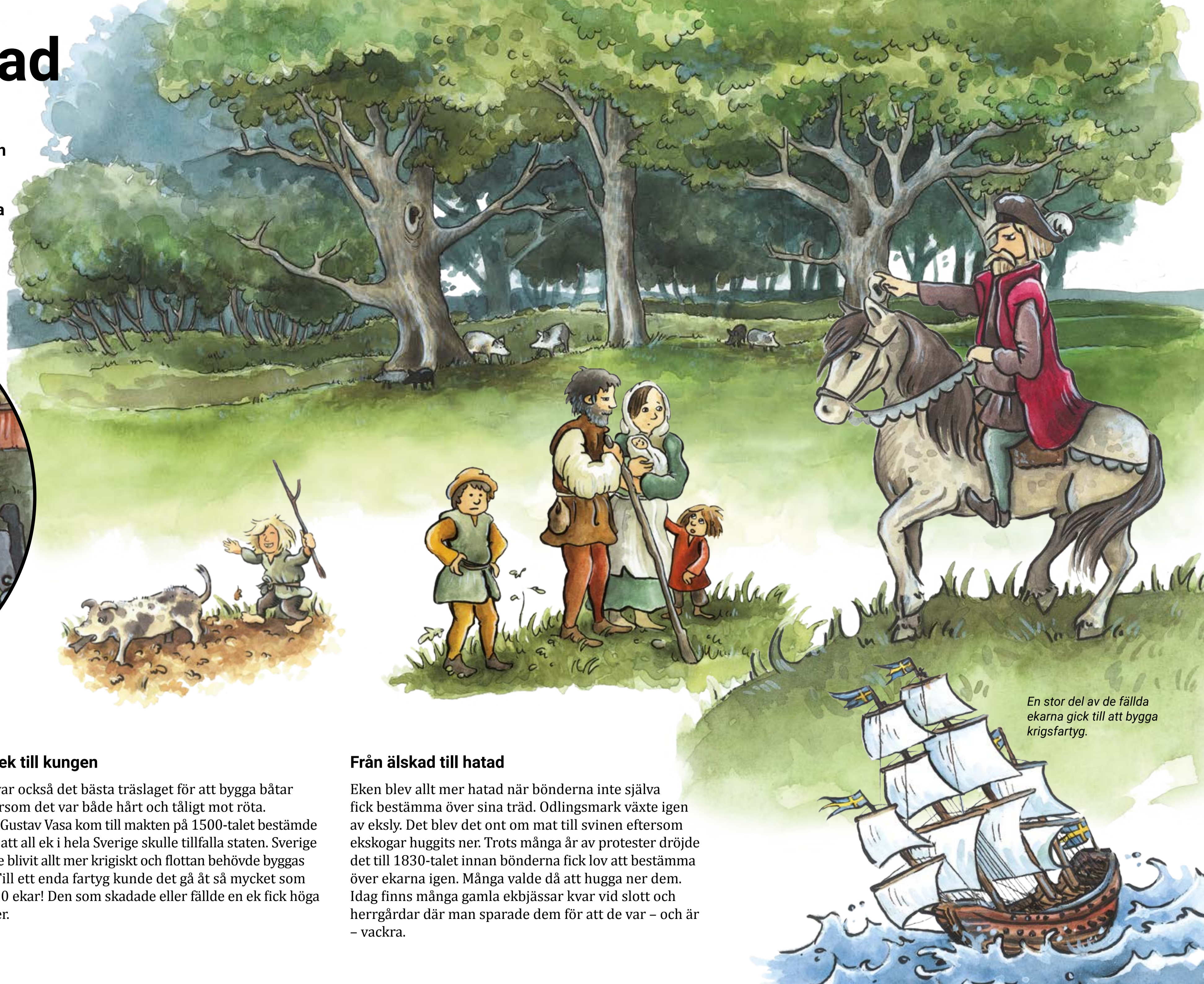
I hålet stoppade man en liten bomullstuss som man rört vid den onda tanden. När hålet pluggats igen var tandvärken borta. Men det gällde att se upp! Den som högg ner ett sådant träd drabbades av all tandvärk som lagrats i trädet.

Älskad och hatad

När Norden kristnades åkte missionärer runt i landet för att få folket att tro på den kristna guden istället för asagudarna. De fällde och brände de heliga ekarna och offerlundarna eftersom de tyckte att ekarna var nära förbundna med häxor, djävlar och annat oknytt. Folket i byarna blev först rädda men när missionärerna inte blev straffade för sina handlingar blev det fler som tog till sig den kristna tron. Trots missionärernas framgångar levde delar av folktron kvar i stugorna.

Ekens betydelse

Ek gav virke till husen, trä till redskap och möbler och garvämne för att bereda skinn. Man använde också ek för att färga kläder och ekskogarna var en viktig födokälla för byns alla lösgående svin.

Ekens bark och ollon har använts som nödföda. Barken maldes ner för att dryga ut mjöl och ollonen rostades och maldes för att användas som kaffeersättning.

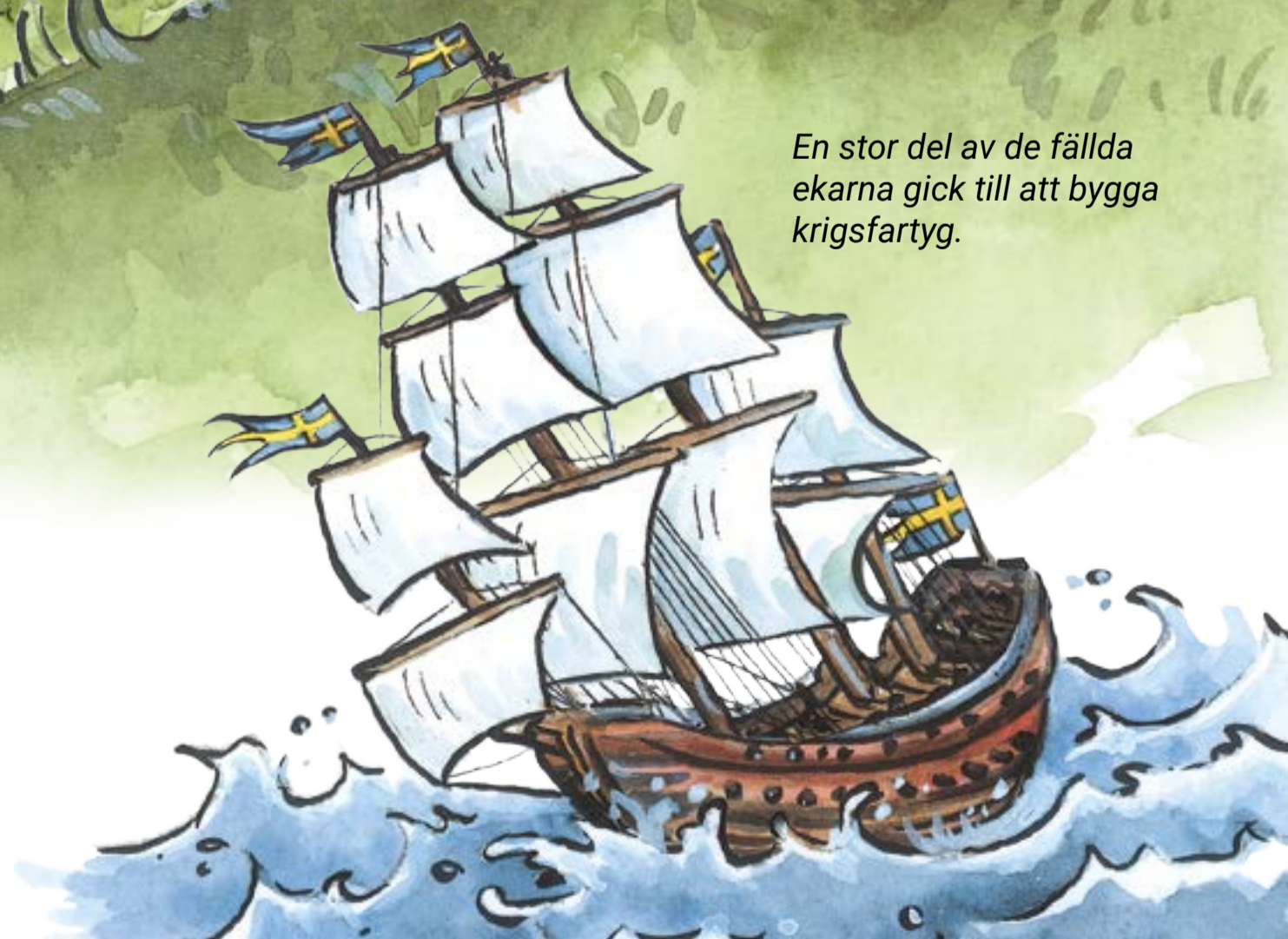
All ek till kungen

Ek var också det bästa träslaget för att bygga båtar eftersom det var både hårt och tåligt mot röta. När Gustav Vasa kom till makten på 1500-talet bestämde han att all ek i hela Sverige skulle tillfalla staten. Sverige hade blivit allt mer krigiskt och flottan behövde byggas ut. Till ett enda fartyg kunde det gå åt så mycket som 2 000 ekar! Den som skadade eller fällde en ek fick höga böter.

Från älskad till hatad

Eken blev allt mer hatad när bönderna inte själva fick bestämma över sina träd. Odlingsmark växte igen av eksly. Det blev det ont om mat till svinen eftersom ekskogar huggits ner. Trots många år av protester dröjde det till 1830-talet innan bönderna fick lov att bestämma över ekarna igen. Många valde då att hugga ner dem. Idag finns många gamla ekbjässar kvar vid slott och herrgårdar där man sparade dem för att de var – och är – vackra.

En stor del av de fällda ekarna gick till att bygga krigsfartyg.

Eken nu och i framtiden

Vi behöver varandra, eken och människan. Både nu och i framtiden. Visste du att träden hjälper oss att ta hand om föroreningar och samtidigt skapar syre till oss som vi behöver för att leva?

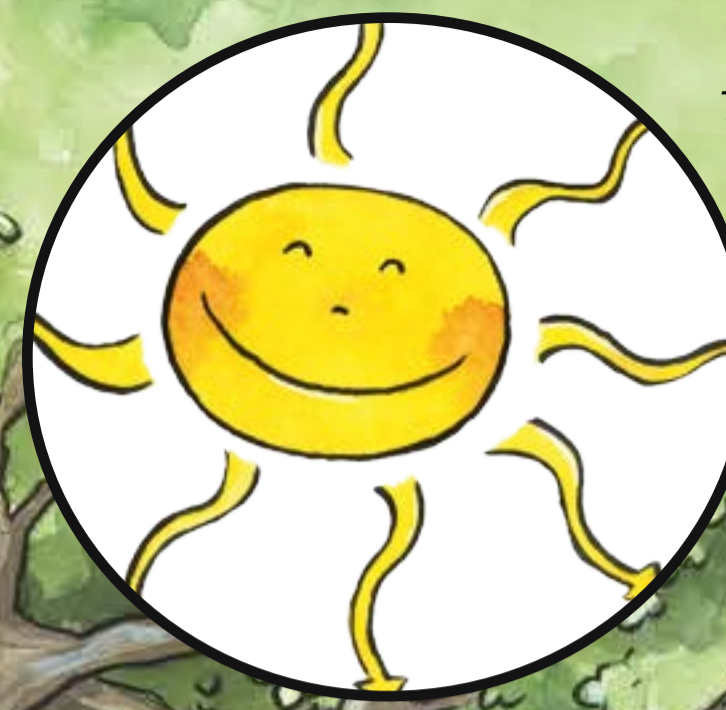
Precis som förr i tiden ger träden oss skydd mot sol och vind. Träd och skog är värdefull för oss på många sätt. De har till och med en lugnande effekt på oss när vi är stressade och kan få oss att må bättre.

Eken behövs!

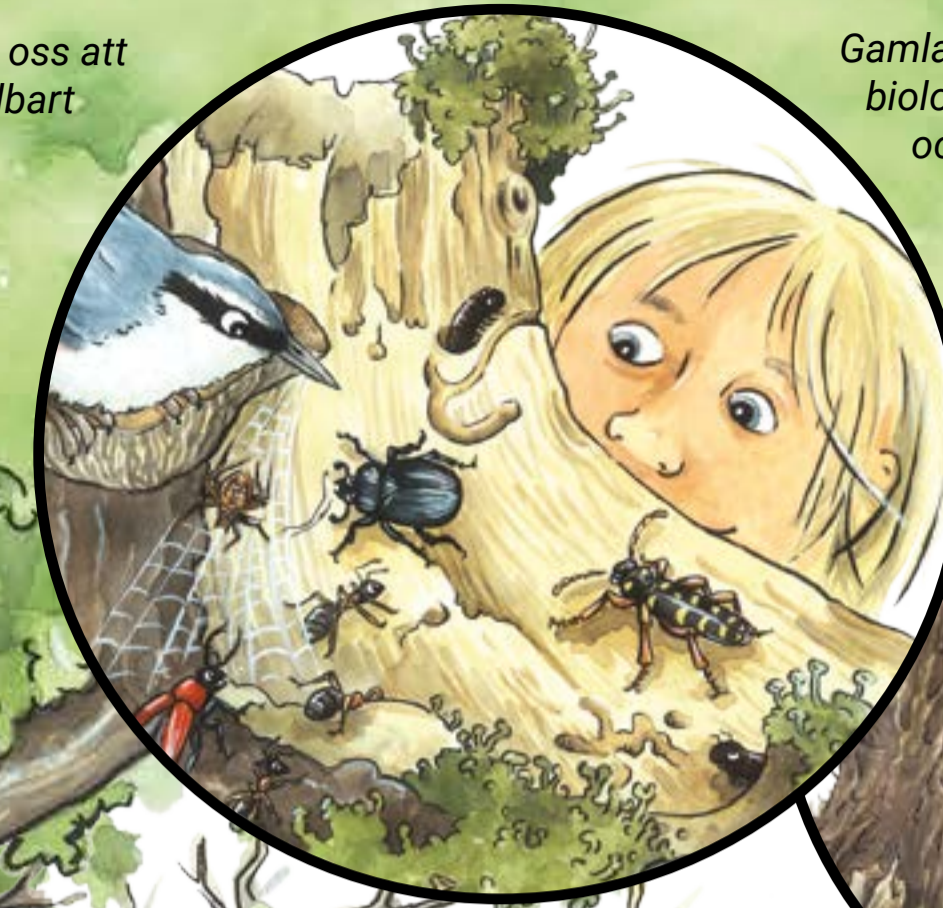
Ekar är viktiga för så många fler än oss. Gamla ekar skapar livsviktiga miljöer för mängder av djur och växter. De ger boplats och mat även om den är döende eller till och med död.

För att ekarna ska finnas kvar även i framtiden är det viktigt att vi vårdar de gamla träd som finns kvar och planterar nya. Gör en insats du med och plantera ett ekollon. Vem vet, om hundra år sitter kanske dina barnbarnsbarn och blickar upp i ekens susande krona.

Träden ger oss skugga och skydd.

Träden hjälper oss att skapa ett hållbart klimat.

Gamla ekar behövs för att gynna den biologiska mångfalden. Träden ger oss också en nära koppling till naturen.

Här kan vi finna rekreation och mötas.

PSST!

Vet du att eken har utsetts till Helsingborgs stadsträd? Kanske är det därför den växer och trivs så bra i Helsingborg.

Gör en insats!
Plantera ett ekollon.

Naturpunkten

Välkommen till Naturpunkt Eken. Du kan upptäcka fler av stadens fina naturpunkter på:

helsingborg.se/naturpunkter

Tillsammans gör vi Helsingborg bättre

Du hjälper till att hålla naturen hel och ren genom att meddela oss om fel eller lämna synpunkter. Det gör du enkelt med appen "Ett bättre Helsingborg". Du kan även ringa eller mejla Helsingborgs kontaktcenter. 042-10 50 00, kontaktcenter@helsingborg.se

Naturpunkt Eken är uppsatt av stadsbyggnadsförvaltningen. Copyright © Helsingborgs stad 2018. Skyltarnas texter, illustrationer och formgivning: Maria Nilsson Fidler, Ritverk.

helsingborg.se

HELSINGBORG

Vem behöver eken?

Eken växer långsamt och lever längre än många andra träd. Den ger mat, skydd och livsrum åt över tusen arter som är beroende av just eken. Man brukar säga att en ek växer i 300 år, lever i 300 år och dör i 300 år och under hela processen är den en värdefull miljö för mängder av växter och djur.

Nötskrikan älskar ekollon. Den flyger fram och tillbaka för att gömma ollon i hemliga matförråd. Fast ibland glömmar nötskrikan var den gömt ollonen och då händer det att ollonet gror och en ny ek växer upp.

Växtplatsen bestämmer hur eken växer

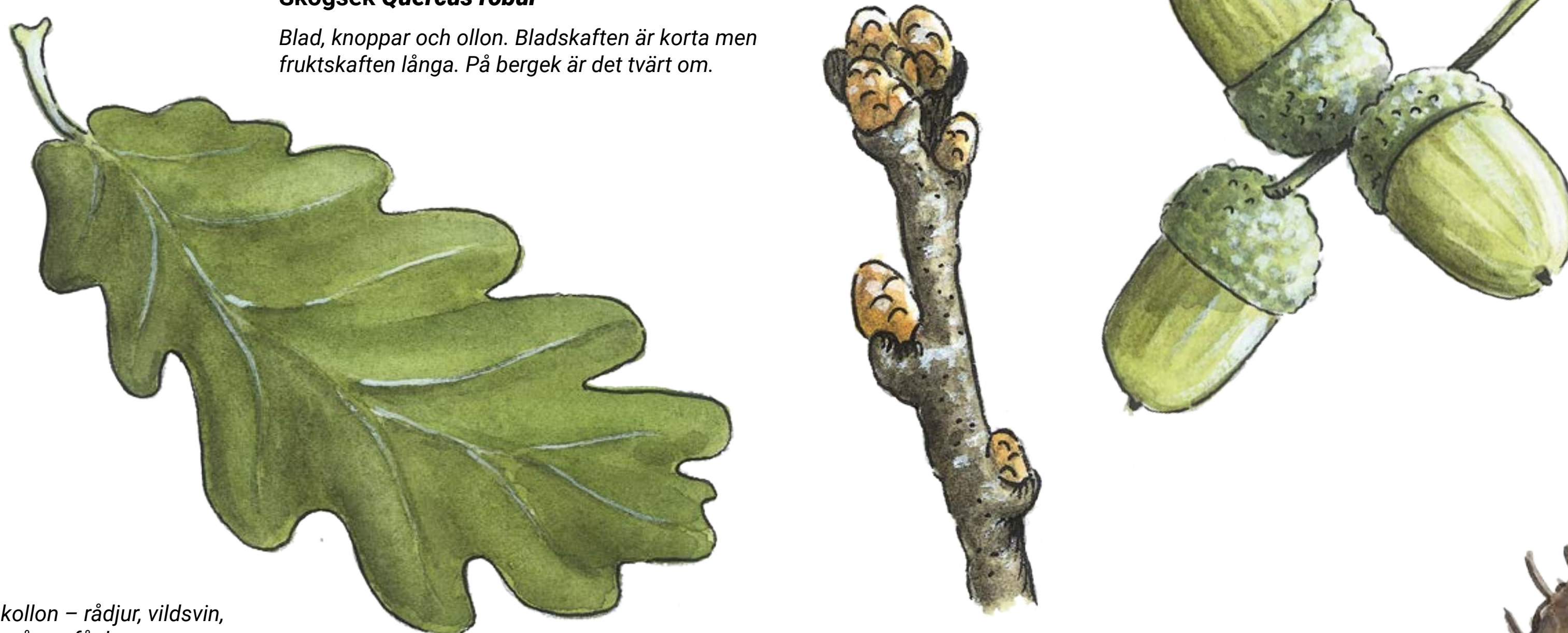
I Sverige finns två sorter ek, skogsek och bergsek. De är väldigt lika och korsar sig med varandra ibland. Det kan göra det extra klurigt att reda ut vem som är vem. Vanligast är skogseken, det är ofta den vi tänker på när vi pratar om eken.

Om en ek har gott om plats sträcker den ut sin krona så att den blir bred och knotig, med sidogrenar längs marken. Men om eken växer tillsammans med andra träd blir stammen rak och smal eftersom den sträcker sig upp mot ljuset.

I världen finns det ungefär 300 sorter ek som ser ganska olika ut. I Sverige kan man även hitta en sort som heter rödeek. Den växer inte här naturligt utan har planterats in från Nordamerika. Den har större spetsigare blad och får en fin röd höstfärg.

Skogsek *Quercus robur*

Blad, knoppar och ollon. Bladskäften är korta men fruktskaften långa. På bergsek är det tvärt om.

Många djur gillar ekollon – rådjur, vildsvin, möss, ekorrar och många fåglar.

Ungefär vart sjätte år är det ollonår, då får eken extra mycket ekollon. Först är ollonen gröna för att senare mörkna och bli bruna. De kan också vara randiga och lite rynkiga.

Vem bor i eken?

Eken är värdefull för många olika växter, djur, lavar, svampar. Innan de mest krävande insekterna och lavarna vill bo här kan eken behöva bli uppemot 200 år gammal! Då kan insekterna lägga ägg och larverna få fäste på den skrovliga och porösa barken.

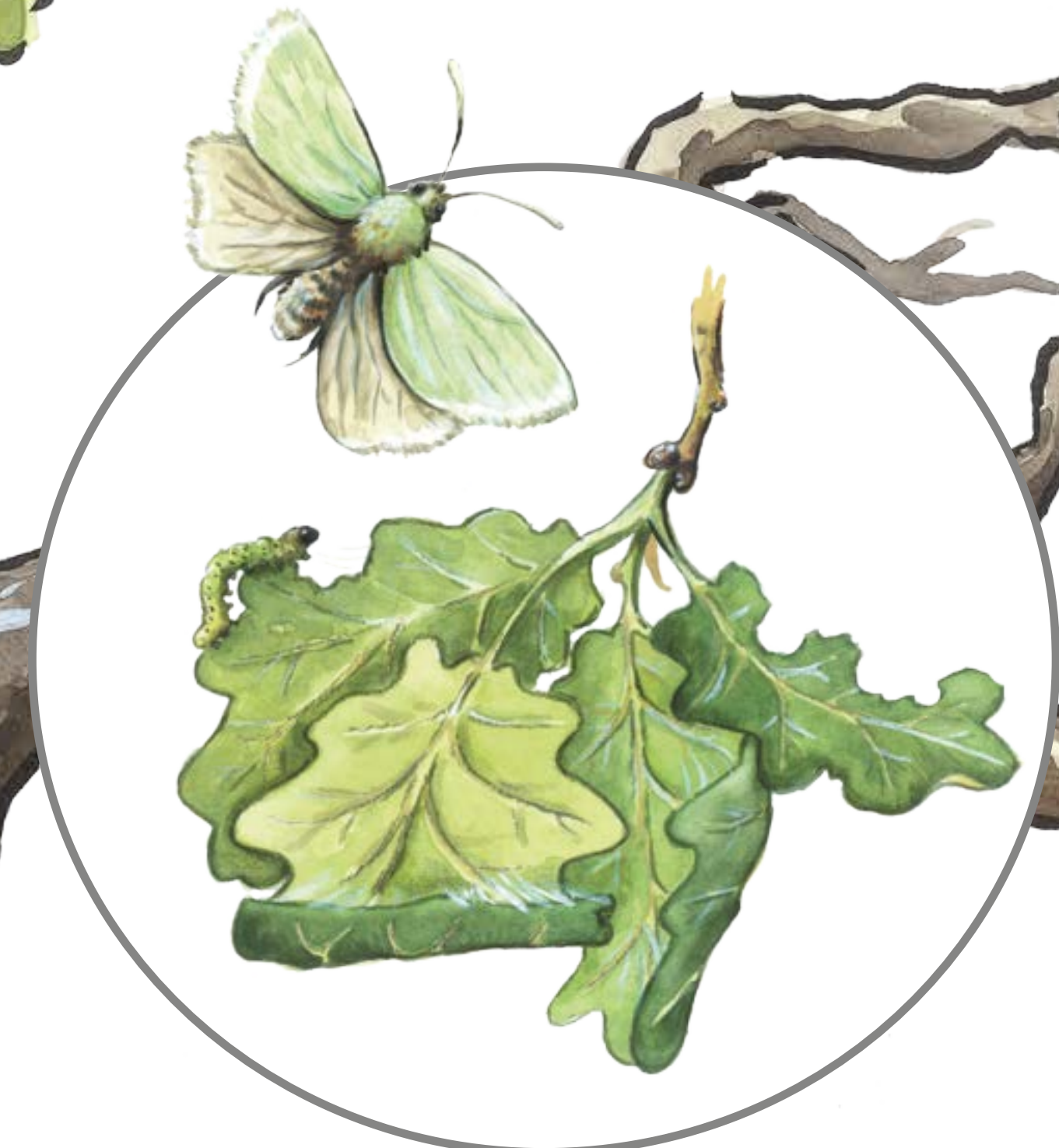
Under hela sin livstid – och till och med efter att eken är död – finns det över tusen arter som lever av och på eken. Allra flest arter trivs om eken växer på en varm solbelyst plats i närheten av andra ekar.

När eken blir gammal blir den ofta angripen av rötsvampar och insekter. Dessa bryter långsamt ner trädet men skapar samtidigt den värdefulla mulmen. Det är ett sågsånsliknande material som bland annat består av död förmultnad ved, djurspillning, döda insekter och löv. Många arter är beroende av mulmen för att överleva och ekar med mycket mulm blir därför artrika.

Värdefulla håligheter

Gamla ekar har en hel del håligheter där djur bygger bo eller söker skydd. Några av dessa är fladdermöss, bålgetingar och hackspettar.

Ekvecklare *Tortrix viridana*

Ibland kan man se ekar som är alldeles nakna på försommaren. Då har antagligen ekvecklarens larver varit framme och kalasat på de nya bladen. Som tur är har eken en extra bladskottsreserv och skickar ut nya blad igen lite senare på sommaren. En bra sak med många ekvecklare är att fågelkullarna blir stora eftersom det finns så gott om mat.

Svavelticka *Laetiporus sulphureus*

Svaveltickan lysar alldeles gul och växer ofta på äldre ekar. Den är en av de parasitsvampar som förvandlar stammen till ett brunrött pulver (mulm).

Avslöjande årsringar

Årsringarna avslöjar hur trädet har mått när det vuxit. Man kan till exempel se om det varit missväxt genom att titta på hur tjocka ringarna är.

Hur gammal är eken?

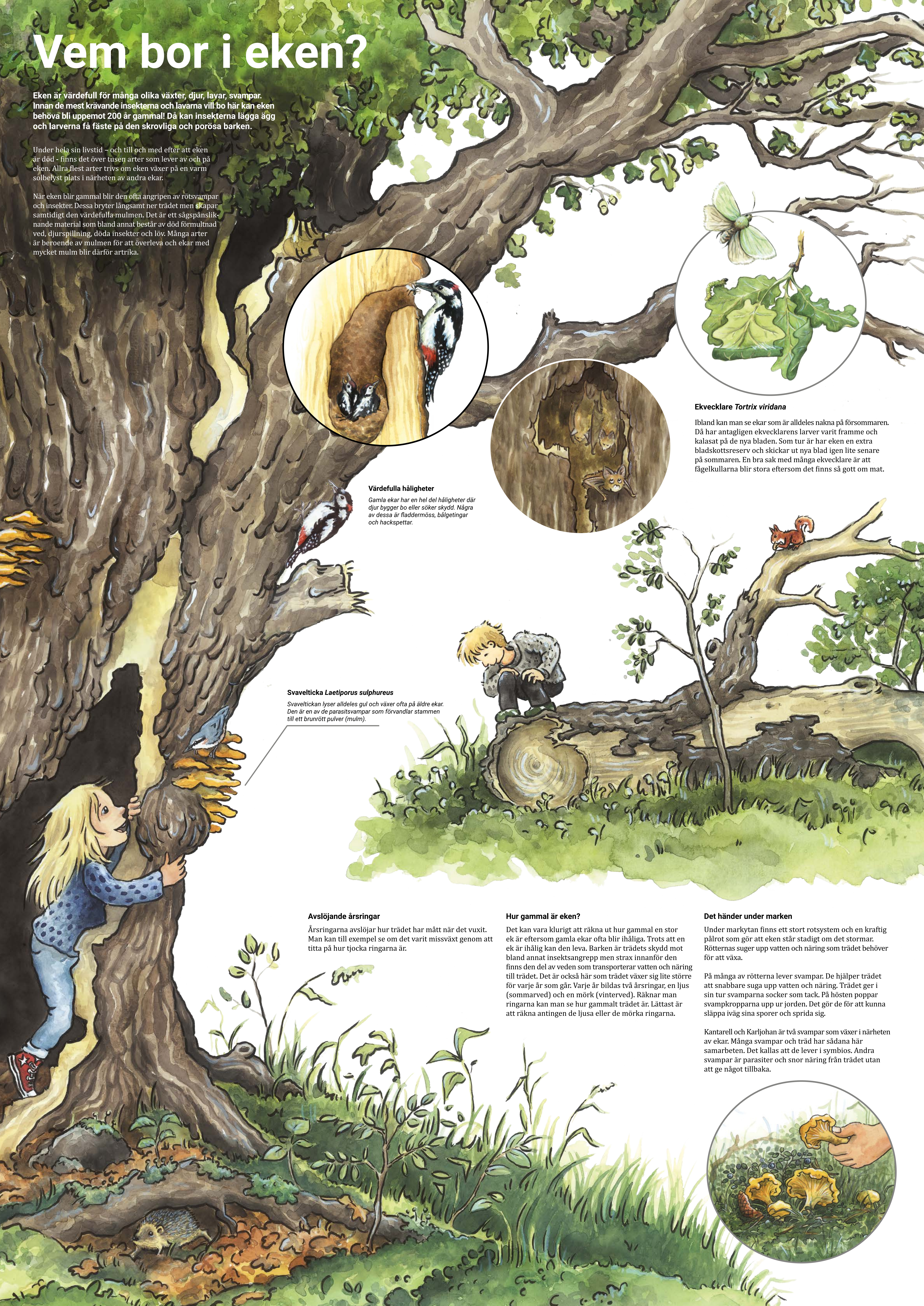
Det kan vara klurigt att räkna ut hur gammal en stor ek är eftersom gamla ekar ofta blir ihåliga. Trots att en ek är ihålig kan den leva. Barken är trädets skydd mot bland annat insektsangrepp men strax innanför den finns den del av veden som transporterar vatten och näring till trädet. Det är också här som trädet växer sig lite större för varje år som går. Varje år bildas två årsringar, en ljus (sommarved) och en mörk (vinterved). Räkna man ringarna kan man se hur gammalt trädet är. Lättast är att räkna antingen de ljusa eller de mörka ringarna.

Det händer under marken

Under markytan finns ett stort rotsystem och en kraftig pålrot som gör att eken står stadigt om det stormar. Rötternas suger upp vatten och näring som trädet behöver för att växa.

På många av rötterna lever svampar. De hjälper trädet att snabbare suga upp vatten och näring. Trädet ger i sin tur svamparna socker som tack. På hösten poppar svampkropparna upp ur jorden. Det gör de för att kunna släppa iväg sina sporer och sprida sig.

Kantarell och Karljohan är två svampar som växer i närheten av ekar. Många svampar och träd har sådana här samarbeten. Det kallas att de lever i symbios. Andra svampar är parasiter och snor näring från trädet utan att ge något tillbaka.

Den livsviktiga eken

En ek är som ett helt universum! Eftersom den kan bli väldigt gammal och brytas ned under flera hundra år är det många arter som trivs i den.

Bevara de gamla ekarna

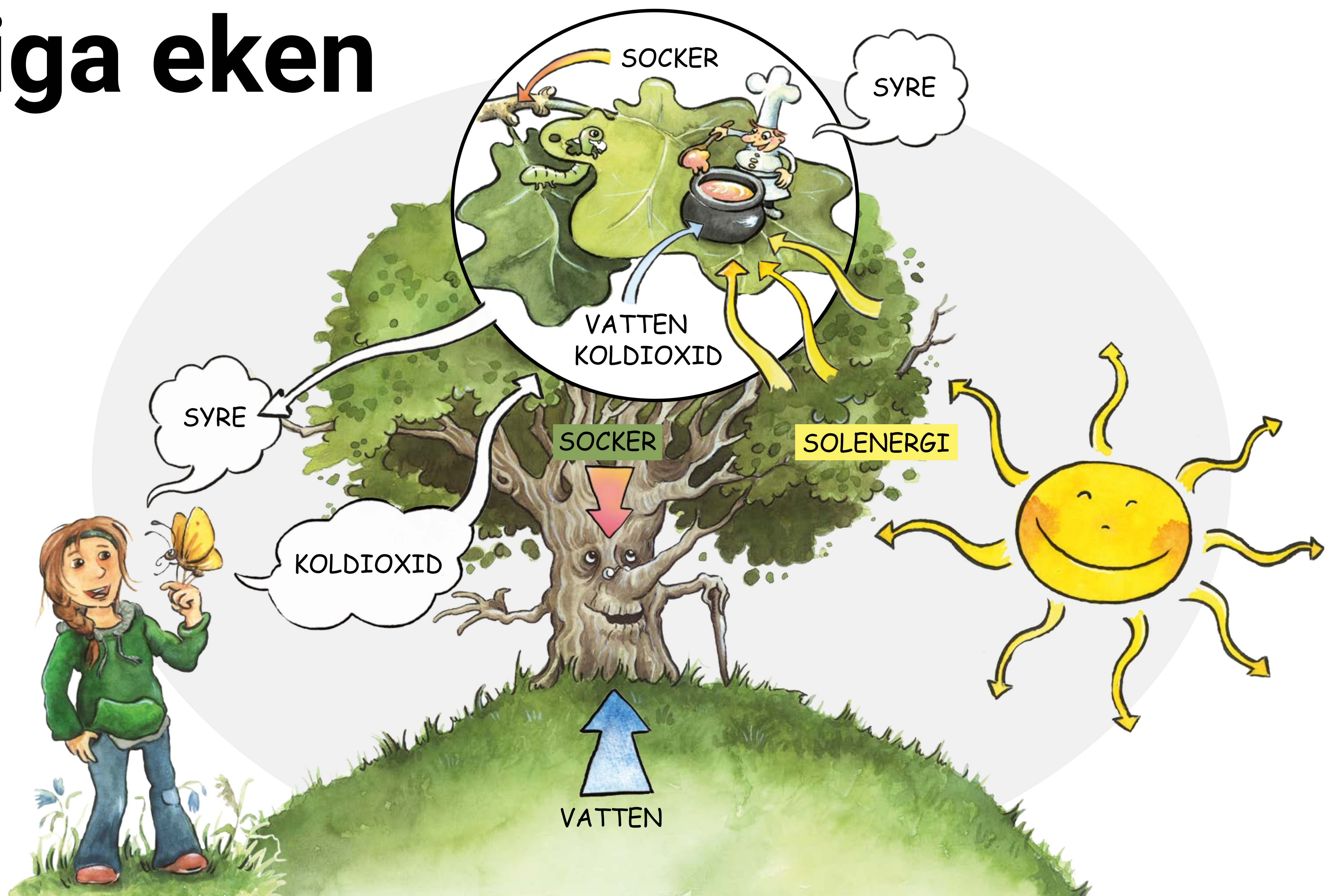
Några av de ovanligaste insekterna bor i den brunröda mulmen och kan bara flyga korta sträckor. Därför är det bra när flera ekar står tillsammans - då hittar insekterna varandra och kan para sig. Detsamma gäller för sporena från svampar och lavar. Gemensamt för många av de kryp som lever av eken är att de är beroende av gamla ihåliga träd. Det är därför viktigt att förhindra att öppna, trädbevuxna hagmarker och parker växer igen så att inte hålträden försvinner. Utan gamla ekar skulle jorden varit mycket fattigare!

Jordens lungor

I trädets blad sker den viktiga fotosyntesen som ger trädet energi och livsviktigt syre till oss andra.

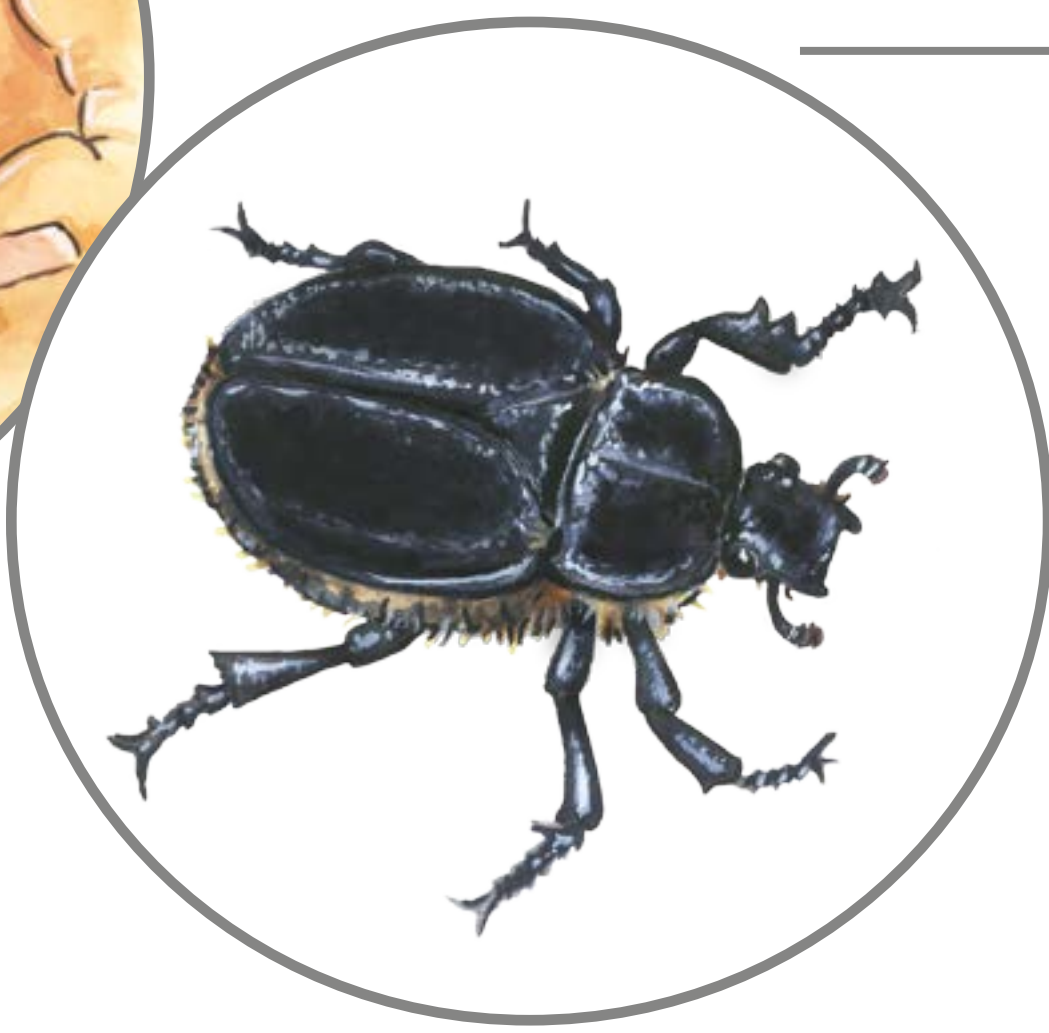
Tänk dig att det sitter en liten kock på varje blad som lagar mat till trädet. Hans gryta värms upp av solen och i grytan blandar han koldioxid från luften och vatten från marken som trädet sugit upp. Snart har han lagat ihop en smarrig sockerrik måltid till trädet. Det som blir över - och som kocken slänger ut - är syret. Det tackar vi för! Det är inte så konstigt att man kallar skogarna för jordens lungor.

Sockret som kocken tillagat använder trädet för att växa och göra nya blad och blommor. På natten sker ingen fotosyntes eftersom solen inte skiner. Inte heller på hösten och vintern när trädet har släppt sina blad. Då vilar trädet eftersom det finns lite vatten och ljus.

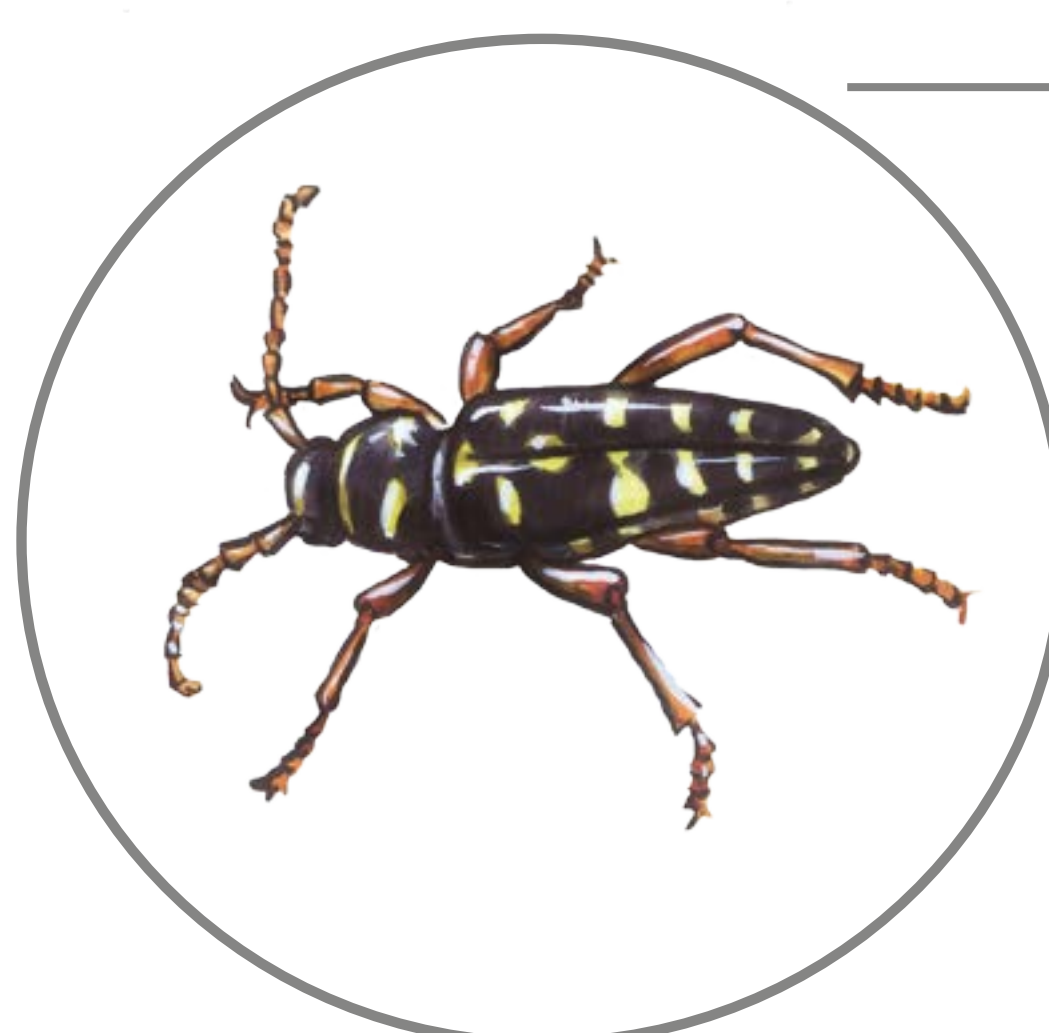
Ekoxe *Lucanus cervus*

Är en riktigt stor skalbagge som imponerar med sina stora överkäkar. Den är den största kända skalbaggen som tycker om eken. Hanen kan bli över åtta centimeter och honan fyra. Larverna brukar ligga och gnaga på döda ekrotter eller död ved som hamnat under mark. Som larv kan ekoxen leva i uppemot fem år innan den förpuppas och blir en fullvuxen skalbagge. Hanarna lever sen bara några veckor och honorna lite längre.

Läderbagge *Osmoderma eremita*

En av de ovanliga insekter som älskar den rödbruna mulmen är läderbaggen. Den är en stor svart skalbagge som luktar svagt av läder. Hittar du pelletsliknande bajs i en gammal ek som luktar lite läderaktigt då kan du vara ganska säker på att det är läderbaggen som varit här. Den har svårt att sprida sig till nya platser eftersom den bara kan flyga 500 meter. När de gamla ihåliga träden blir allt färre försvinner också läderbaggens bomöjligheter.

Smalbandad ekbarkbock *Plagionotus arcuatus*

Den smalbandade ekbarkbocken kan på håll påminna om en geting med sin svarta och gula teckning. Bocken kan man få syn på när den springer runt på solbelyst ek på sommaren.

Mulmknäppare *Elaterrugineus*

Hamnar mulmknäpparen på rygg kan den enkelt vända sig på rätt håll igen med ett knyck. Den är vår största knäppare som gärna äter en läderbaggelarv till middag. De egna larver trivs i ekens mulm.

Galläpplen

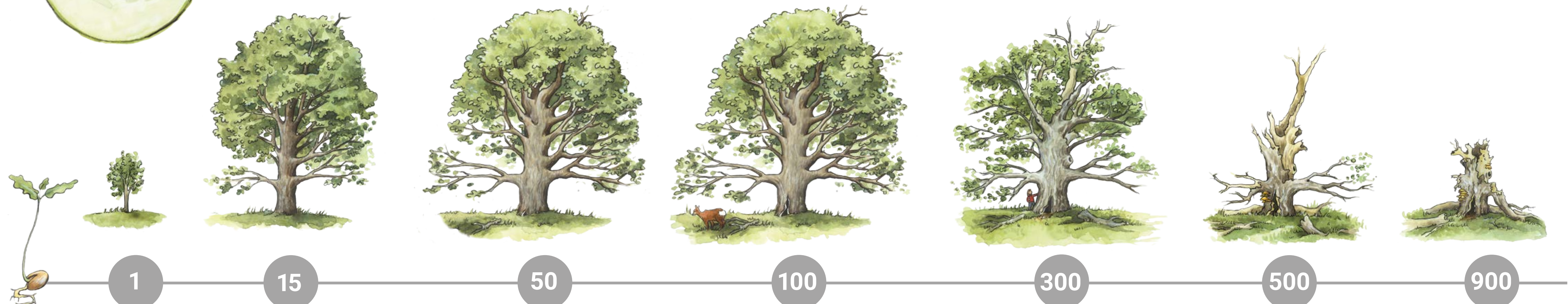
Har du någon gång stött på ett ekblad med en eller flera runda kulor på? Visst ser det märkligt ut? De runda kulorna kallas för galläpplen och inuti dem bor gallstekelns larv. Men titta noga, hittar du ett litet hål i dem så har larven borrar sig ut. Förr användes galläpplena bland annat till att framställa bläck för att skriva med.

Galläpple i genomskärning. Här kan man se att det finns ett litet rum inuti där larven bor.

Gamla murkna stubbar och ihåliga träd kryllar av liv!

1 15 50 100 300 500 900

1 år. Ekplantan är cirka en halvmeter hög.

15-30 år. Den släta stammen blir skrovlig när barken spricker upp.

50 år. Eken har nästan vuxit klart på höjden. Den är ungefär 20 meter och får sina första ekollon.

100-200 år. Fortsätter växa på bredden. Stam och krona blir hem för ekorrar, mossor, lavar, nötskrikor, insekter mm. Kronan och rotsystemet breder ut sig. Eken får flera mindre håligheter.

300 år. Tillväxten stannar upp, stora håligheter bildas med mulm. Eken har nu blivit hem för många organismer varav flera ovanliga.

500 år. Eken är ofta död eller döende, men står ändå kvar samtidigt som djur och växter kan leva här. Mulmen har avtagit och den artrikaste delen av dess liv är över.

600 - 900 år. Eken bryts ned långsamt. Till slut är den död men kan fortfarande vara hem för många olika arter.